

RADA EVROPY

EVROPSKÝ SOUD PRO LIDSKÁ PRÁVA

VELKÝ SENÁT

EVANS proti SPOJENÉMU KRÁLOVSTVÍ

(stížnost č. 6339/05)

ROZSUDEK
[Výňatky]

ŠTRASBURK

10. dubna 2007

Rozsudek je v autentickém anglickém a francouzském znění publikován na internetových stránkách Evropského soudu pro lidská práva v databázi HUDOC (www.echr.coe.int). Pořízený úřední překlad do českého jazyka není autentickým zněním rozsudku.

Ve věci Evans proti Spojenému království,

Evropský soud pro lidská práva, zasedající ve velkém senátu ve složení:

Christos Rozakis, *předseda*,
Jean-Paul Costa,
Nicolas Bratza,
Boštjan M. Zupančič,
Peer Lorenzen,
Rıza Türmen,
Volodymyr Butkevych,
Nina Vajić,
Margarita Tsatsa-Nikolovska,
András Baka,
Anatoly Kovler,
Vladimiro Zagrebelsky,
Antonella Mularoni,
Dean Spielmann,
Renate Jaeger,
Davíd Thór Björgvinsson,
Ineta Ziemele, *soudci*,

a Erik Fribergh, *tajemník*,

po poradě konané ve dnech 22. listopadu 2006 a 12. března 2007,
vynesl tento rozsudek, který byl přijat posledně uvedeného dne:

(...)

SKUTKOVÝ STAV

I. OKOLNOSTI PŘÍPADU

11. Stěžovatelka se narodila v říjnu 1971 a žije ve Wiltshiru.

12. Skutkový stav, jak jej zjistil soudce Wall („Wall J“), který vyslechl účastníky řízení (viz § 20 níže), je popsán níže.

A. Léčba pomocí IVF

13. Dne 12. července 2000 stěžovatelka a její partner J. (narozený v listopadu 1976) zahájili léčbu na klinice asistované reprodukce v Bathu (dále jen „klinika“). Stěžovatelka byla na kliniku poslána již o pět let dříve, když byla vdaná, ale z důvodu rozpadu manželství v léčbě nepokračovala.

14. Dne 10. října 2001 bylo stěžovatelce a J. během návštěvy na klinice sděleno, že předběžné testy odhalily, že stěžovatelka má závažné prekancerózní změny na obou

vaječnicích a že jí vaječníky budou muset být odebrány. Bylo jim řečeno, že vzhledem k pomalému růstu nádorů bude možné nejprve odebrat několik vajíček pro oplodnění *in vitro* (dále jen „IVF“), ale že je třeba tak učinit bezodkladně.

15. Konzultace, ke které došlo dne 10. října 2001, trvala celkem přibližně jednu hodinu. Zdravotní sestra stěžovatelce a J. vysvětlila, že budou muset podepsat formulář souhlasu s léčbou pomocí IVF a že v souladu s ustanoveními zákona o lidském oplodnění a embryologii z roku 1990 („Human Fertilisation and Embryology Act“, „zákon z roku 1990“) bude kdokoliv z nich moci svůj souhlas kdykoliv před implantací embryí do dělohy stěžovatelky odvolat (viz § 37 níže). Stěžovatelka se dotázala zdravotní sestry, zda by bylo možné zmrazit její neoplozená vajíčka, ale byla informována, že tento zákrok, který má mnohem menší šanci na úspěch, se na klinice neprovádí. Tehdy J. stěžovatelku ujistil, že se s ní nehodlá rozejít, že nemusí uvažovat o zmrazení svých vajíček, že by neměla myslet negativně a že chce být otcem jejího dítěte.

16. Poté pár podepsal potřebné souhlasy na formulářích požadovaných zákonem z roku 1990 (viz § 37 níže).

Přímo pod nadpisem formuláře byl uveden níže uvedený text:

„Upozornění – nepodepisujte tento formulář, pokud jste o těchto záležitostech nebyl(a) informován(a) a neměl(a) jste možnost se poradit. Podmínky tohoto souhlasu můžete kdykoli změnit; to neplatí pro sperma nebo embrya, která již byla použita. Uveďte prosím počet, případně zaškrtněte odpovídající kolonky.“

J. zaškrtnl kolonky, které znamenaly jeho souhlas s použitím jeho spermatu k oplodnění vajíček žalobkyně *in vitro* a s použitím takto vzniklých embryí pro společnou léčbu jeho a stěžovatelky. Dále zaškrtnl kolonku „Uchovávání“, čímž souhlasil s uchováváním embryí vyvinutých *in vitro* z jeho spermatu po dobu nejvýše deseti let a rovněž souhlasil s dalším uchováváním spermatu a embryí pro případ, že by během této doby zemřel nebo se stal duševně nezpůsobilým. Stěžovatelka podepsala formulář, který se sice týkal spíše vajíček než spermií, ale v podstatě kopíroval formulář podepsaný J. Stejně jako J. zaškrtnla kolonky týkající se její léčby a „její léčby s uvedeným partnerem.“

17. Dne 12. listopadu 2001 se pár dostavil na kliniku, kde jim bylo odebráno a oplodněno jedenáct vajíček. Bylo vytvořeno a uchováno šest embryí. Dne 26. listopadu stěžovatelka podstoupila operaci, při níž jí byly odstraněny vaječníky. Bylo jí řečeno, že by měla před pokusem implantace embryí do dělohy počkat dva roky.

B. Řízení u Vrchního soudu („High Court“)

18. V květnu 2002 se vztah páru rozpadl. Strany projednaly budoucnost embryí. Dne 4. července 2002 se J. obrátil na kliniku přípisem, v němž ji informoval o rozpadu vztahu a uvedl, že embrya by měla být zničena.

19. Klinika oznámila stěžovatelce, že J. odvolal svůj souhlas s dalším použitím embryí, a informovala ji, že má nyní zákonnou povinnost embrya zničit v souladu s odst. 8 § 2 přílohy 3 zákona z roku 1990 (viz § 37 níže). Stěžovatelka podala žalobu k vrchnímu soudu, kterou se domáhala vydání soudního příkazu, kterým by bylo J. uloženo obnovit svůj souhlas s použitím a uchováním embryí, a dále toho, aby bylo mu bylo mimo jiné uloženo, aby souhlas ze dne 10. října 2001 nezměnil a nesměl změnit. Kromě toho se domáhala toho, aby bylo

určeno, že článek 12 a příloha 3 zákona z roku 1990 jsou neslučitelné se zákonem o lidských právech z roku 1998 („Human Rights Act“) v tom smyslu, že porušují její práva podle článku 8, 12 a 14 Úmluvy. Rovněž tvrdila, že embrya mají nárok na ochranu podle článků 2 a 8. Bylo nařízeno předběžné opatření, podle kterého byla klinika povinna uchovat embrya až do skončení řízení.

20. Soudce Wall J projednával věc pět dní a provedl mimo jiné důkazy navržené stěžovatelkou a J. Dne 1. října 2003 rozsudkem o 65 stranách (*Evans proti Amicus Healthcare Ltd a dalším* [2003] EWHC 2161 (Fam)) žalobu stěžovatelky zamítl.

21. Dospěl k závěru, že podle zákona z roku 1990 a v souladu s veřejným pořádkem nemusel dát J. jednoznačný souhlas s použitím embryí bez ohledu na změnu okolností a že J. ve skutečnosti vždy souhlasil pouze se svou léčbou „společně“ se stěžovatelkou, ale nikoliv s tím, aby pokračovala v léčbě sama v případě, že jejich vztah skončí. Wall J proto odmítl tvrzení stěžovatelky, že J. neměl právo odvolat svůj souhlas, a shledal, že stěžovatelka i J. přistoupili k léčbě s tím, že jejich vztah bude pokračovat. Dne 10. října 2001 se J. snažil stěžovatelku ujistit, že ji miluje a chce být otcem jejich dětí; v té chvíli pravdivě vyjádřil, co cítil, ale nejednalo se o závazek navždy. Wall J poznamenal, že v oblasti osobních vztahů jsou podobné projevy lásky a ujištění běžné, ale nemají, a ani nemohou mít žádné trvalé právní účinky. Podstoupením IVF s J. se stěžovatelka rozhodla pro jediné reálné řešení, které pro ni bylo dostupné. Wall J pokračoval:

„I kdybych se však v tomto ohledu mýlil, a i kdyby trvání souhlasu mohlo existovat navzdory Zákonu, nemyslím si z důvodů, které jsem uvedl, že by bylo nespravedlivé umožnit [J.], aby svůj souhlas odvolal. Jde o právo, které mu zákon v rámci jasného systému zavedeného parlamentem přiznává. Svůj souhlas udělil dne 10. října 2001 na tomto základě. Je naprosto pochopitelné, že vzhledem ke změně okolností nechce být otcem dítěte paní Evans.“

22. Pokud jde o námitky stěžovatelky týkající se Úmluvy, Wall J shrnul, že embryo není osobou s právy chráněnými Úmluvou a že právo stěžovatelky na respektování jejího rodinného života nebylo dotčeno. Připustil, že příslušná ustanovení zákona z roku 1990 zasahují do soukromého života obou účastníků řízení, ale rozhodl, že jejich účinek je přiměřený, neboť základem právní úpravy je režim léčby založený na dvou pilířích, jimiž jsou souhlas a zájmy nenarozeného dítěte. Shledal Zákon, který požadoval, aby se páry, které přistoupí k léčbě pomocí IVF, na této léčbě dohodly, a umožňoval kterékoli straně od ní odstoupit kdykoliv před přenosem embrya do ženy, za naprosto odpovídající.

23. Wall J zdůraznil, že ustanovení přílohy 3 Zákona (viz § 37 níže) se vztahují stejně na všechny pacienty podstupující léčbu pomocí IVF bez ohledu na jejich pohlaví, a závěrem na hypotetickém příkladu ilustroval, jak by požadavek společného souhlasu mohl obdobně postihnout neplodného muže.

„Pokud má muž rakovinu varlat a jeho sperma, uchované před radikálním chirurgickým zákrokem, který ho učiní trvale neplodným, je použito k vytvoření embryí s jeho partnerkou a pokud se pár rozejde před tím, než byla embrya implantována do těla ženy, nikoho by nenapadlo, že by nemohla odvolat svůj souhlas s léčbou a odmítnout, aby jí byla embrya implantována. Zákonná ustanovení se stejně jako práva podle Úmluvy vztahují stejně na muže i ženy.“

C. Rozsudek odvolacího soudu

24. Odvolání stěžovatelky odvolací soud zamítl rozsudkem ze dne 25. června 2004 (*Evans proti Amicus Healthcare Ltd* [2004] EWCA Civ 727).

Soud rozhodl, že zřejmým účelem zákona z roku 1990 je zajistit trvalý souhlas obou stran od zahájení léčby až do okamžiku implantace embrya a že „soud by měl být velmi obezřetný při uznávání nebo vytváření zásady neuplatnění práva, která by byla v rozporu s parlamentní úpravou“. Stejně jako Wall J, i odvolací soud zjistil, že J. vždy souhlasil pouze se „společnou léčbou“ se stěžovatelkou a nikdy nesouhlasil s tím, aby stěžovatelka použila společná embrya sama. Jakmile se vztah rozpadl a J. dal najevo, že si nepřeje, aby byla embrya dále uchovávána nebo použita stěžovatelkou, nebyli již léčeni „společně“. Soud odmítl tvrzení stěžovatelky, že jí J. zatajil, že není rozhodnut, čímž ji přiměl k tomu, aby s ním pokračovala v párové léčbě, a shledal jej za nedůvodné zpochybnění závěru soudce, který zjevně těžil z toho, že mohl posoudit ústní výpovědi stěžovatelky, J. a dalších svědků (viz § 20 výše). Odvolací soud byl rovněž informován právním zástupcem J., že při odvolání souhlasu se jednalo o otázku zásadního rozhodnutí a nejednalo se o čistě finanční motivaci.

25. Ačkoliv se jednalo o zásah do soukromého života účastníků řízení, lordi Thorpe a Sedley jej shledali oprávněným a přiměřeným, a to z níže uvedených důvodů.

„Méně drastickým prostředkem, který je zde uváděn, je právní norma, podle které by odvolání souhlasu [J.] nebylo rozhodující. To by [stěžovatelce] umožnilo požádat o pokračování v léčbě z důvodu nemožnosti otěhotnět jiným způsobem. Pokud by se však nepřihlédlo též k pevnému přání [J.] nebýt otcem dítěte, které by porodila [stěžovatelka], snížila by taková právní úprava respektování jeho soukromého života úměrně tomu, jak by zvýšila respektování jejího soukromého života. Dále by právní předpisy musely vyžadovat, aby [Úřad pro lidské oplodnění a embryologii „Human Fertilisation and Embryology Authority“] nebo klinika či obě tyto instituce rozhodovaly na základě kombinace etiky, sociální politiky a lidského soucitu. Vyžadovalo by to rovněž nastolení rovnováhy mezi dvěma zcela nesmiřitelnými věcmi. ...

... Parlament to vnímá tak, že je třeba oboustranného souhlasu s implantací, nikoliv pouze s odběrem a uchováváním genetického materiálu, a pokud jedna polovina souhlasu již není účinná, nelze požadavku podmíněnému souhlasem vyhovět. Rozmělnění tohoto požadavku v zájmu proporcionality, aby se vyhovělo jinak neřešitelnému biologickému handicapu [stěžovatelky] tím, že by odmítnutí souhlasu muže sice bylo důležité ale nikoliv rozhodující, by vytvořilo nové, a ještě obtížněji řešitelné potíže vyvolané svévolí a nedůsledností. Soucit, který musí každý se [stěžovatelkou] mít, a obavy o ni, nestačí k tomu, aby byla právní úprava považována ... za nepřiměřenou.“

26. Lady Arden v úvodu uvedla:

„Zákon z roku 1990 nutně používá lékařské výrazy, jako jsou gamety a embrya. Je však zřejmé, že zákon z roku 1990 se zabývá velmi emocionální otázkou neplodnosti a genetického materiálu dvou osob, který v případě implantace může vést k narození dítěte. ... Neplodnost může dotyčné ženě nebo muži působit velké osobní utrpení. Mnoha ženám dává schopnost porodit dítě nejvyšší pocit naplnění a smyslu života. Zasahuje do jejich pocitu identity a důstojnosti.“

Dále uvedla:

„Stejně jako lordi Thorpe a Sedley LJ se domnívám, že stanovení neměnného a trvalého požadavku na souhlas v zákoně z roku 1990 za této situace vyhovuje čl. 8 odst. 2 Úmluvy. ... Vzhledem k tomu, že se jedná o citlivou oblast etického posuzování, musí rovnováhu mezi stranami v první řadě nastolit parlament ... Parlament zastává názor, že by nikdo by neměl mít právo zrušit nutnost souhlasu genetického rodiče. To, že je rozumné, že takovou pravomoc nemáme, podle mého názoru ilustrují skutkové okolnosti tohoto případu. Osobní poměry účastníků řízení jsou jiné než na počátku léčby a pro soud by bylo obtížné posoudit, zda je dopad odvolání souhlasu [J.] pro [stěžovatelku] větší než dopad, který by pro [J.] mělo určení, že odvolání souhlasu je neplatné. Pro soud neexistuje žádný výchozí bod, podle kterého by mohl takové hodnocení provést. Každý člověk má totiž právo na ochranu před zásahy do svého soukromého života. To je jeden z aspektů zásady sebeurčení nebo osobní autonomie. Nelze říci, že zásah do práva [J.] je odůvodněn tím, že zásah je nezbytný k ochraně práva [stěžovatelky], neboť

její právo má stejnou hodnotu jako jeho právo. Musí mít rovnocenná práva, i když přesný rozsah jejich práv podle článku 8 nebyl stanoven.

... Zásah do soukromého života [stěžovatelky] je rovněž odůvodněný podle čl. 8 odst. 2, neboť v případě úspěchu argumentace [stěžovatelky] by se jednalo o zásah do práva biologického otce rozhodnout se, že se nestane rodičem. Mateřství by jistě nebylo možné [stěžovatelce] vnutit a stejně tak nelze vnutit otcovství [J.], zejména proto, že v daném případě by šlo pravděpodobně i o finanční a právní odpovědnost za dítě.“

27. Pokud jde o otázku diskriminace, lordi Thorpe a Sedley zastávali názor, že je ve skutečnosti třeba srovnávat ženy žádající o léčbu pomocí IVF, jejichž partneři odvolali souhlas, a ženy, jejichž partneři tak neučinili; lady Arden se domnívala, že ve skutečnosti je třeba srovnávat plodné a neplodné ženy, neboť biologický otec má možnost odvolat souhlas s IVF později než při běžném pohlavním styku. Všichni tři soudci se nicméně shodli na tom, že bez ohledu na zvolené srovnatelné případy je rozdíl v zacházení oprávněný a přiměřený podle článku 14 Úmluvy ze stejných důvodů, o které se opírá závěr, že k porušení článku 8 nedošlo. Odvolací soud dále odmítl vyhovět odvolání proti závěru soudce Wall J, že embrya nemají nárok na ochranu podle článku 2, neboť podle vnitrostátních právních předpisů nemá plod před narozením, tím méně embryo, žádná samostatná práva nebo zájmy.

28. Dne 29. listopadu 2004 Sněmovna lordů zamítla dovolání stěžovatelky proti rozsudku odvolacího soudu.

(...)

PRÁVNÍ POSOUZENÍ

I. TVRZENÉ PORUŠENÍ ČLÁNKU 2 ÚMLUVY

53. Ve své původní stížnosti a ve svých vyjádřeních před senátem si stěžovatelka stěžovala, že ustanovení anglických právních předpisů, která vyžadují, aby byla embrya zničena, jakmile J. odvolá svůj souhlas s jejich dalším uchováváním, porušují právo embryí na život, což je v rozporu s článkem 2 Úmluvy, který zní takto:

„1. Právo každého na život je chráněno zákonem. ...“

54. V rozsudku ze dne 7. března 2006 senát uvedl, že ve věci *Vo proti Francii*, č. 53924/00, rozsudek velkého senátu ze dne 8. července 2004, § 82, velký senát rozhodl, že vzhledem k neexistenci evropské shody na vědecké a právní definici počátku života je otázka, kdy začíná právo na život, na uvážení, které by podle názoru Soudu měly stát v této oblasti obecně mít. Jak objasnily vnitrostátní soudy, podle anglických právních předpisů v tomto případě stěžovatelky, embryo nemá vlastní práva ani zájmy a nemůže se domáhat – a ani se nemůže domáhat jiná osoba jeho jménem – práva na život podle článku 2. K porušení tohoto ustanovení tedy nedošlo.

55. Velký senát konstatuje, že si stěžovatelka ve svých písemných ani ústních podáních, která mu byla předložena, nestěžovala na porušení článku 2. Jelikož však případy postoupené velkému senátu zahrnují všechny aspekty stížnosti, které již posoudil senát (viz

K. a T. proti Finsku, č. 25702/94, rozsudek velkého senátu ze dne 12. července 2001, § 140), je nutné zabývat se porušením článku 2.

56. Velký senát z důvodů, které uvedl, konstatuje, že embrya vytvořená stěžovatelkou a J. nemají právo na život ve smyslu článku 2 Úmluvy, a že tedy nedošlo k porušení tohoto ustanovení.

II. TVRZENÉ PORUŠENÍ ČLÁNKU 8 ÚMLUVY

57. Stěžovatelka tvrdila, že ustanovení přílohy 3 zákona z roku 1990, která umožňovala J. odvolat svůj souhlas po oplodnění jejích vajíček jeho spermatem, porušují její právo na respektování soukromého a rodinného života podle článku 8 Úmluvy, který stanoví:

„1. Každý má právo na respektování svého soukromého a rodinného života ...

2. Státní orgán nemůže do výkonu tohoto práva zasahovat kromě případů, kdy je to v souladu se zákonem a nezbytné v demokratické společnosti v zájmu národní bezpečnosti, veřejné bezpečnosti, hospodářského blahobytu země, předcházení nepokojům a zločinnosti, ochrany zdraví nebo morálky nebo ochrany práv a svobod jiných.“

(...)

C. Posouzení Soudem

1. Povaha práv dotčených podle článku 8

71. Mezi stranami není sporu o tom, že se věc týká článku 8, tedy práva stěžovatelky na respektování jejího soukromého života. Velký senát souhlasí se senátem v tom, že „soukromý život“, což je široký pojem zahrnující mimo jiné aspekty fyzické a sociální identity jednotlivce, včetně práva na osobní autonomii, osobní rozvoj a navazování a rozvíjení vztahů s ostatními lidmi a vnějším světem (viz *Pretty proti Spojenému království*, č. 2346/02, rozsudek ze dne 29. dubna 2002, § 61), zahrnuje právo na respektování rozhodnutí stát se nebo se nestát se rodičem.

72. Je však třeba podotknout, že stěžovatelka nenamítá, že by jí bylo jakkoliv bráněno stát se matkou ve společenském, právním nebo dokonce fyzickém smyslu, neboť neexistuje žádné pravidlo vnitrostátního práva, ani praxe, které by jí bránilo osvojit si dítě nebo dokonce porodit dítě původně vytvořené *in vitro* z darovaných gamet. Stěžovatelka poukazuje konkrétně na to, že ustanovení zákona z roku 1990 o souhlasu jí brání v tom, aby použila embrya, která vytvořila společně s J., a aby se jí tak s ohledem na její konkrétní situaci narodilo dítě, s nímž by byla biologicky příbuzná. Velký senát zastává názor, že tato užší otázka týkající se práva na respektování rozhodnutí stát se rodičem v biologickém smyslu rovněž spadá do působnosti článku 8.

73. Ústředním dilematem tohoto případu je, že se jedná o spor mezi právy dvou soukromých osob podle článku 8: stěžovatelky a J. Zájem každé z těchto osob je navíc zcela neslučitelný se zájmem druhé osoby, neboť pokud bude stěžovatelce povoleno použít embrya, bude J. nucen stát se otcem, zatímco pokud bude potvrzeno odmítnutí nebo odvolání souhlasu J., bude stěžovatelce odepřena možnost stát se biologickým rodičem. Při složitých okolnostech tohoto případu by jakékoliv řešení, které by vnitrostátní orgány mohly přijmout,

vedlo k úplnému popření zájmů jedné nebo druhé strany léčby pomocí IVF (viz *Odièvre proti Francii*, č. 42326/98, rozsudek velkého senátu ze dne 13. února 2003, § 44).

74. Kromě toho velký senát, stejně jako senát, akceptuje tvrzení vlády (viz § 68 výše), že se v tomto případě nejedná pouze o spor mezi jednotlivci; dotčená právní úprava sloužila rovněž řadě širších, veřejných zájmů, například prosazování zásady přednosti souhlasu a podpoře právní jasnosti a právní jistoty (srov. opět rozsudek ve věci *Odièvre*, cit. výše, § 45). Níže je zkoumáno, do jaké míry má stát těmto hlediskům přikládat váhu podle článku 8.

2. *Otázka, zda se jedná o pozitivní závazek nebo o zásah do práva*

75. Ačkoliv je cílem článku 8 v zásadě ochrana jednotlivce před svévolnými zásahy ze strany orgánů veřejné moci, nenutí stát pouze zdržet se takových zásahů: kromě tohoto primárně negativního závazku mohou existovat i pozitivní povinnosti, které jsou neodmyslitelně spjaté s účinným respektováním soukromého života. Tyto povinnosti mohou zahrnovat přijetí opatření, která mají zajistit respektování soukromého života i v oblasti vzájemných vztahů jednotlivců. Hranice mezi pozitivními a negativními povinnostmi státu vyplývajících z článku 8 nelze přesně definovat. Použitelné zásady jsou nicméně obdobné. V obou případech je zejména třeba brát ohled na spravedlivou rovnováhu, kterou je třeba nastolit mezi konkurujícími si zájmy, a v obou případech má stát určitý prostor pro uvážení (viz rozsudek ve věci *Odièvre*, cit. výše, § 40).

76. Ve vnitrostátním řízení účastníci řízení a soudci považovali tuto otázku za otázku týkající se zásahu státu do práva stěžovatelky na respektování jejího soukromého života, neboť příslušná ustanovení zákona z roku 1990 bránila klinice v léčbě poté, co jí J. oznámil, že s ní nadále nesouhlasí. Velký senát však stejně jako senát zastává názor, že je vhodnější analyzovat věc jako věc týkající se pozitivních povinností, přičemž zásadní otázkou je, stejně jako ve výše uvedeném rozsudku ve věci *Odièvre*, to, zda ustanovení právních předpisů, jak byla použita v projednávané věci, zajistila spravedlivou rovnováhu mezi protichůdnými veřejnými a soukromými zájmy. V tomto ohledu velký senát akceptuje závěry vnitrostátních soudů, že J. nikdy nedal souhlas k tomu, aby stěžovatelka použila společně vytvořená embrya sama – jeho souhlas se omezoval na to, aby podstoupil „společnou léčbu“ se stěžovatelkou (viz § 24 výše). Soud nepovažuje pro rozhodnutí v otázce souladu s Úmluvou za důležité, zda se za těchto okolností má na J. pohlížet, jako by svůj souhlas s implantací embryí „odmítl“, a nikoliv „odvolal“, jak tvrdí vláda (viz § 67 výše).

3. *Prostor pro uvážení*

77. Při určování toho, jaký je prostor pro uvážení, který má stát v jednotlivých případech dle článku 8 k dispozici, je třeba vzít v úvahu řadu faktorů. Pokud je v sázce zvlášť důležité hledisko existence nebo identity jednotlivce, je prostor státu pro uvážení omezen (viz například *X a Y proti Nizozemsku*, č. 8978/80, rozsudek ze dne 26. března 1985, § 24 a 27; *Dudgeon proti Spojenému království*, č. 7525/76, rozsudek ze dne 22. října 1981; *Christine Goodwin proti Spojenému království*, č. 28957/95, rozsudek velkého senátu ze dne 11. července 2002, § 90; viz též rozsudek ve věci *Pretty*, cit. výše, § 71). Pokud však mezi členskými státy Rady Evropy neexistuje shoda ani ohledně relativního významu dotčeného zájmu, ani ohledně nejlepšího způsobu jeho ochrany, zejména pokud se věc dotýká citlivých

morálních nebo etických otázek, bude prostor pro uvážení širší (viz *X, Y a Z proti Spojenému království*, č. 21830/93, rozsudek velkého senátu ze dne 22. dubna 1997, § 44, *Fretté proti Francii*, č. 36515/97, rozsudek ze dne 26. února 2002, § 41; rozsudek ve věci *Christine Goodwin*, cit. výše, § 85; viz též, *mutatis mutandis*, rozsudek ve věci *Vo*, cit. výše, § 82). Široký prostor pro uvážení bude obvykle existovat též v případě, že stát musí najít rovnováhu mezi protichůdnými soukromými a veřejnými zájmy nebo právy podle Úmluvy (viz rozsudek ve věci *Odièvre*, cit. výše, § 44–49, a rozsudek ve věci *Fretté*, cit. výše, § 42).

78. Otázky, které tento případ vyvolává, jsou nepochybně z morálního a etického hlediska choulostivé a Soud v této souvislosti připomíná slova lorda Binghamu ve věci *Quintavalle* („*R v Secretary of State for Health ex parte Quintavalle (on behalf of Pro-Life Alliance)*“) viz § 34 výše).

79. Kromě toho, ačkoli si je Soud vědom argumentu stěžovatelky, že je třeba přistupovat k údajům srovnávacího práva obezřetně, je přinejmenším zřejmé, přičemž stěžovatelka netvrdí opak, že v této oblasti neexistuje jednotný evropský přístup. Některé státy přijaly zákonné a podzákonné právní předpisy, které upravují léčbu pomocí IVF, zatímco v jiných státech je tato otázka ponechána na lékařské praxi a nezávazných doporučeních. Zatímco Spojené království není jediné, které povoluje uchovávání embryí a poskytuje oběma poskytovatelům gamet právo svobodně a účinně odvolat souhlas až do okamžiku implantace, jinde v Evropě se uplatňují odlišná pravidla a postupy. Nelze říci, že by existovala shoda ohledně fáze léčby pomocí IVF, kdy se souhlas poskytovatele gamet stává neodvolatelným (viz § 39–42 výše).

80. Ačkoliv stěžovatelka tvrdí, že s ohledem na její větší fyzické a citové výdaje během procesu IVF a její následnou neplodnost by její práva podle článku 8 měla mít přednost před právy J., nedomnívá se Soud, že by v tomto bodě existovala jasná shoda. Odvolací soud se vyjádřil k obtížnosti srovnání dopadu, který by měla na J. povinnost stát se otcem dítěte stěžovatelky, a dopadu, který by mělo na stěžovatelku odepření možnosti mít biologicky příbuzného potomka (viz § 25–26 výše), a toto obtížné srovnání se odráží i v řadě názorů vyjádřených dvěma senáty izraelského Nejvyššího soudu ve věci *Nachmani* („*Nachmani v. Nachmani (50(4) P.D. 661 (Isr))*“) a v judikatuře Spojených států amerických (viz § 43–49 výše).

81. Závěrem lze tedy říci, že vzhledem k tomu, že používání léčby pomocí IVF vyvolává s ohledem na rychle se vyvíjející lékařský a vědecký vývoj citlivé morální a etické otázky, a vzhledem k tomu, že otázky, které případ vyvolává, se dotýkají oblastí, v nichž mezi členskými státy neexistuje jasná shoda, je Soud názoru, že prostor pro uvážení, který má být žalovanému státu dán, musí být široký (viz rozsudek ve věci *X, Y a Z proti Spojenému království*, cit. výše, § 44).

82. Velký senát zastává stejně jako senát názor, že výše uvedené uvážení se musí v zásadě vztahovat jak na rozhodnutí státu, zda přijme právní předpisy upravující léčbu pomocí IVF, tak na podrobná pravidla, která stanoví, jak dosáhnout rovnováhy mezi protichůdným veřejným a soukromým zájmem.

4. Soulad s článkem 8

83. Soudu zbývá posoudit, zda za zvláštních okolností tohoto případu představuje uplatnění právních předpisů, které umožňují J. účinně odvolat nebo odepřít souhlas s implantací společně vytvořených embryí do dělohy stěžovatelky, nastolení spravedlivé rovnováhy mezi protichůdnými zájmy.

84. Skutečnost, že je v současné době technicky možné uchovávat lidská embrya ve zmrazeném stavu, vede k zásadnímu rozdílu mezi IVF a oplodněním v důsledku pohlavního styku, a to konkrétně k možnosti nechat mezi vznikem embrya a jeho uhnízděním v děloze uplynout časový interval, který může být podstatný. Soud má za to, že je legitimní – a dokonce žádoucí – aby stát přijal právní úpravu, která bude tuto možnost prodlevy zohledňovat. Ve Spojeném království bylo řešením přijatým zákonem z roku 1990 povolení uchovávat embrya po dobu nejvýše pěti let. V roce 1996 byla tato doba prodloužena podzákonným právním předpisem na deset nebo více let, pokud se jeden z poskytovatelů gamet nebo budoucí matka stanou předčasně neplodnými nebo je pravděpodobné, že se tak stane, avšak uchovávání nesmí nikdy pokračovat poté, co léčená žena dosáhne věku 55 let (viz § 36 výše).

85. Tato ustanovení doplňuje požadavek, aby klinika poskytující léčbu získala od každého poskytovatele gamet předchozí písemný souhlas, v němž je mimo jiné uveden typ léčby, pro kterou má být embryo použito (příloha 3, § 2 odst. 1 zákona z roku 1990), maximální doba uchovávání a úprava, jak je třeba s gametami naložit v případě úmrtí nebo duševní nezpůsobilosti poskytovatele gamet (příloha 3 § 2 odst. 2). Kromě toho § 4 přílohy 3 stanoví, že „podmínky každého souhlasu podle této přílohy lze podle potřeby změnit a souhlas může být odvolán oznámením osoby, která souhlas udělila, osobě, která uchovává gamety nebo embryo...“, a to až do okamžiku, kdy je embryo „použito“ (tj. implantováno do dělohy; viz § 37 výše). Jiné státy s odlišnou náboženskou, sociální a politickou kulturou přijaly různá řešení technické možnosti prodlevy mezi oplodněním a implantací (viz § 39–42 výše). Z výše uvedených důvodů (§ 77–82) musí o zásadách a politikách, které se mají v této citlivé oblasti uplatňovat, rozhodovat především jednotlivé státy.

86. V této souvislosti velký senát souhlasí s názorem senátu, že je významné, že zákon z roku 1990 byl vyvrcholením mimořádně podrobného zkoumání sociálních, etických a právních důsledků vývoje v oblasti lidského oplodnění a embryologie a výsledkem mnoha úvah, konzultací a diskusí (viz přiměřeně *Hatton a další proti Spojenému království*, č. 36022/97, rozsudek velkého senátu ze dne 8. července 2003, § 128).

87. Možnými problémy vyplývajícími z vědeckého pokroku při uchovávání lidských embryí se zabývala již zpráva Warnockova výboru z roku 1984, která doporučila, aby bylo manželskému páru povoleno uchovávat embrya pro vlastní budoucí použití po dobu nejvýše deseti let, po jejímž uplynutí by právo na použití nebo likvidaci mělo přejít na subjekt, který je uchovává. V případě, že se pár nedohodne na způsobu použití sdíleného embrya, mělo by právo rozhodnout o jeho použití nebo likvidaci přejít na „subjekt uchovávající embrya“. Následná Zelená kniha se výslovně dotázala zúčastněných stran z řad veřejnosti, co by se mělo nastat v případě, že v páru nedojde k dohodě ohledně použití nebo zničení embrya, a Bílá kniha z roku 1987 uvedla, že respondenti, kteří souhlasili s tím, že by mělo být povoleno uchovávání, se v zásadě vyslovili pro doporučení výboru, avšak někteří odmítli myšlenku, že by „subjekt uchovávající embrya“ měl být oprávněn rozhodnout o osudu embrya v případě

sporu mezi dárci. Vláda proto navrhla, „aby zákon vycházel z jasné zásady, že přání dárce je prvořadé po dobu, kdy mohou být embrya nebo gamety uchovávány, a že po uplynutí této doby je může držitel licence použít k jiným účelům pouze se souhlasem dárce“. Bílá kniha rovněž podrobně popsala návrhy týkající se souhlasu v podobě, kterou po dalších konzultacích přijal zákonodárce v příloze 3 zákona z roku 1990 (viz § 29–33 výše).

88. Tato příloha stanoví pro každou kliniku, která provádí léčbu pomocí IVF, právní povinnost vysvětlit osobě, která takovou léčbu zahajuje, ustanovení o souhlasu a získat její písemný souhlas (viz § 37 výše). Je nesporné, že k tomu v daném případě došlo a že stěžovatelka i J. podepsali zákonem požadované formuláře obsahující jejich souhlas. Ačkoliv naléhavost zdravotního stavu stěžovatelky vyžadovala, aby se rozhodla rychle a v extrémním stresu, věděla při udělování souhlasu s oplodněním všech svých vajíček spermiemi J., že to budou poslední vajíčka, která bude mít k dispozici, že bude trvat nějakou dobu, než bude dokončena její léčba rakoviny a než bude možné implantovat embrya, a že J. bude mít podle zákona možnost kdykoliv souhlas s implantací odvolat.

89. Ačkoliv stěžovatelka kritizovala vnitrostátní právní úpravu souhlasu kvůli tomu, že ji nelze za žádných okolností nepoužít, Soud neshledává, že by absolutní povaha zákona byla sama o sobě nutně v rozporu s článkem 8 (viz též výše citované rozsudky ve věcech *Pretty a Odièvre*). Úcta k lidské důstojnosti a svobodné vůli, jakož i snaha zajistit spravedlivou rovnováhu mezi stranami léčby pomocí IVF, stály v pozadí rozhodnutí zákonodárce přijmout ustanovení, která neumožňují žádnou výjimku, aby bylo zajištěno, že každá osoba, která daruje gamety pro účely léčby pomocí IVF, bude předem vědět, že její genetický materiál nemůže být použit, pokud s tím nebude nadále souhlasit. Absolutní povaha dané právní úpravy sloužila nejen k podpoře právní jistoty, ale též k tomu, aby bránila problémům svévole a rozporuplnosti, které jsou spojeny s individuálním zvažováním zájmů, které odvolací soud označil za „zcela nesmiřitelné“ (viz § 25–26 výše). Podle názoru Soudu jsou tyto obecné zájmy sledované právními předpisy legitimní a v souladu s článkem 8.

90. Pokud jde o rovnováhu mezi protichůdnými právy stran podle článku 8 týkajícími se léčby pomocí IVF, velký senát má stejně jako všechny ostatní soudy, které se tímto případem zabývaly, velké pochopení pro stěžovatelku, která si zjevně především přeje biologicky příbuzné dítě. Vzhledem k výše uvedeným úvahám, včetně neexistence evropské shody v této otázce (viz § 79 výše), však nemá za to, že by právu stěžovatelky na respektování rozhodnutí stát se rodičem v biologickém smyslu měla být přiznána větší váha než právu J. na respektování jeho rozhodnutí nemít s ní biologicky příbuzné dítě.

91. Soud připouští, že parlament mohl situaci upravit jinak. Jak však uvedl senát, zásadní otázka podle článku 8 nezní, zda zákonodárce mohl přijmout jiná pravidla, ale zda parlament při stanovení rovnováhy v bodě, v němž ji stanovil, vybočil z prostoru pro uvážení, který mu tento článek dává.

92. Velký senát zastává, s ohledem na neexistenci evropské shody v této otázce, skutečnost, že vnitrostátní pravidla byla jasná, zajišťovala spravedlivou rovnováhu mezi protichůdnými zájmy a stěžovatelka na ně byla upozorněna, názor, že nedošlo k porušení článku 8 Úmluvy.

(...)

Z TĚCHTO DŮVODŮ SOUD

1. jednomyslně *rozhoduje*, že nedošlo k porušení článku 2 Úmluvy;
2. třinácti hlasy proti čtyřem *rozhoduje*, že nedošlo k porušení článku 8 Úmluvy;
3. třinácti hlasy proti čtyřem *rozhoduje*, že nedošlo k porušení článku 14 Úmluvy ve spojení s článkem 8.

Vyhotoveno v anglickém a francouzském jazyce a vyhlášeno na veřejném jednání v budově Evropského soudu pro lidská práva ve Štrasburku dne 10. dubna 2007.

Erik Fribergh
tajemník

Christos Rozakis
předseda

V souladu s čl. 45 odst. 2 Úmluvy a čl. 74 odst. 2 jednacího řádu Soudu je k tomuto rozsudku připojeno odlišné stanovisko soudců Türmena, Tsatsy-Nikolovské, Spielmann a Ziemele.
(...)